

Ewa Żmijewska

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej kreatorem dialogu międzykulturowego

<https://doi.org/10.18778/8088-169-3.07>

Dialog i komunikacja to dwa nierozzerwalnie połączone ze sobą pojęcia – nie tylko w warstwie leksykalnej, ale także (a może przede wszystkim) w dobrych praktykach edukacyjnych.

Z tej prostej zależności wynika podstawowa powinność nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej, działającego w wielokulturowym społeczeństwie – podejmowania działań na rzecz międzykulturowości, a więc „działań sprzyjających takiemu rozwojowi jednostek i grup, aby stawały się świadomymi i twórczymi członkami wspólnoty rodzinnej, lokalnej, wyznaniowej, narodowej, państwowej, europejskiej i ziemskiej oraz były zdolne do aktywnej samorealizacji w procesie rozwoju własnego «Ja» w komunikacji z innymi”¹. Istotą komunikacji integrującej – takiej, która godzi wartości odmiennych kultur, jest budowanie tzw. trzeciej kultury. Jest to, zgodnie ze słowami A. Tyszki, „[...] wytworzenie się warunków dla nowej specyficznej kompetencji komunikacyjnej, dzięki której we współdziałaniu dwu lub więcej kultur zachowana jest drożność komunikacyjna mimo różnic i nie za cenę utraty tożsamości własnej”². Dostrzegając, podobnie jak cytowany uprzednio J. Nikitorowicz, wyzwanie dla współczesnej szkoły, która powinna realizować projekty kształtujące postawy otwartości i zrozumienia, pozwalające na doświadczanie przez ich uczestników inności kulturowej, wynikające z konieczności inicjowania i realizowania dialogu międzykulturowego³

1 J. Nikitorowicz, *Od podmiotowości do międzykulturowości i z powrotem. Próba interpretacji niektórych perspektyw teoretycznych*, [w:] *W poszukiwaniu teorii przydatnych w badaniach międzykulturowych*, T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (red.), Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, Cieszyn 2001, s. 22.

2 A. Tyszka, *Rozmowa kultur*, [w:] *Komunikacja międzykulturowa. Zbliżenia i impresje*, A. Kapciak, L. Korporowicz, A. Tyszka (red.), Instytut Kultury, Warszawa 1995, s. 21.

3 Por. J. Nikitorowicz, *Funkcje współczesnej szkoły w kontekście wyzwań społeczeństw wielokulturowych*, [w:] *Wielokulturowość i problemy edukacji*, T. Lewowicki, A. Różańska,

– zaproponowałam moim studentkom⁴ wspólne stworzenie i zrealizowanie takiej próby.

Punktem wyjścia do pracy nad projektem był namysł nad głównymi jego celami edukacyjnymi. Wszystkie uczestniczki zgodnie wskazały, iż celem nadrzędnym powinno uczynić się „kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie”⁵, zaś kolejne zajęcia poświęcić realizacji wybranych celów szczegółowych.

W następnym etapie przygotowań zaproponowałam wykorzystanie – jako głównego źródła – książki Przemysława Pawła Grzybowskiego *Spotkania z Innymi*, wydanej nakładem Oficyny Wydawniczej „Impuls” w 2011 r. Artykułując tę sugestię, miałam (i mam nadal) bowiem pełne przekonanie o niesłychanej wartości *Spotkań*, związanej z przełamywaniem barier (poznawczych, mentalnych, społecznych) w kontaktach z osobami odmiennymi kulturowo (przyjmując szerokie rozumienie pojęcia kultury). Po czasie przeznaczonym na samodzielną lekturę studentki zaprezentowały dokonany wybór tekstów i – co za tym idzie – pomysł za projektowania i poprowadzenia zajęć związanych z czterema kwestiami. Ilustruje to poniższa tabela.

Tabela 1. Tematyka zajęć zintegrowanych przeprowadzonych w ramach projektu

Tytuł czytanki	Temat zajęć	Problematyka
Poznajemy Kamilę (s. 13)	Różnimy się – dzięki temu świat jest ciekawy	Strach przed Innym
Marek, Laura i paczki (s. 97)	Odmienni ludzie czynią świat weselszym	Stereotyp, subkultura
Rysiek (s. 67)	Jestem, jaka jestem/jestem, jaki jestem	Choroba, otyłość, samotność
Kim, Alex i Elina (s. 109)	Przyjaciele z różnych stron świata	Odmienność rasowa i etniczna

Źródło: opracowanie własne.

G. Piechaczek-Ogierman (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn–Warszawa–Toruń 2012, s. 17.

4 Omawiany projekt był realizowany przez grupę 8 studentek III roku Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej (studia stacjonarne I stopnia) w semestrze zimowym roku szkolnego/akademickiego 2013/2014 w klasie II Szkoły Podstawowej nr 32 w Krakowie.

5 *Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 maja 2014, Dz.U. poz. 803, Załącznik nr 2.

W tym miejscu warto wyraźnie podkreślić pełną samodzielność studentek, które sięgnęły przede wszystkim do swoich osobistych doświadczeń, związanych z wybraną przez siebie problematyką.

Ze względu na ograniczone ramy niniejszego tekstu postaram się zaprezentować najciekawsze spostrzeżenia, dotyczące kolejnych zajęć, lokując je w kontekście stwierdzenia, iż „rola szkoły polega między innymi na uświadomieniu edukującemu i edukowanemu, że wielokulturowość inicjuje procesy, w wyniku których pojawiają się «pęknięcia» w jednorodności społeczeństwa, prowadzące do negatywnych zjawisk, np. nietolerancji, rasizmu, ksenofobii itp. Skuteczne przeciwdziałanie tym zjawiskom jest możliwe wtedy, gdy pojawi się ideologia akceptacji różnorodności. Kiedy zostanie stworzony system intencjonalnych działań mających na celu kształtowanie kompetencji do rozpoznawania własnej tożsamości kulturowej, dostrzegania przejawów ksenofobii czy rasizmu, dialogowego nastawienia do Innych – wtedy możemy mówić o międzykulturowości”⁶.

Zajęcia pierwsze⁷ poświęcono realizacji celów szczegółowych: dostrzegania różnic pomiędzy ludźmi, szczególnie zaś wskazania podobieństw i różnic między uczniami danej klasy. Przebiegły one w następujących etapach: zabawa integracyjna „Takie samo i różne”; ekspozycja i omówienie tekstu czytanki *Poznajemy Kamiłę*; samodzielne uzupełnianie tekstu z lukami; nauka i śpiewanie piosenki *Gruszka*⁸; burza mózgów „Jesteśmy różni, więc ...”.

Jako egzemplifikację warto przytoczyć wykorzystany tekst z lukami:

Gdy kogoś bliżej (poznamy), przestajemy się go bać. Pan Irek kaszle i często chodzi na spacer, ponieważ jest (chory). Kamila (polubiła) pana Irka, odkąd go poznała. Na świecie żyją różni ludzie, dlatego musimy (akceptować) siebie i innych.

oraz wybrane przez dzieci propozycje, które pojawiły się w czasie burzy mózgów:

Jesteśmy różni, więc..... nie kłóćmy się; jest ciekawiej, nie zamieniamy się.

Zajęcia drugie⁹ były mocno związane z dotychczasowymi doświadczeniami, wiedzą potoczną, jak i postawami samych studentek (jak również moimi), dotyczyły

6 W. Żłobicki, *Wielokulturowość a szkoła. O międzykulturowych kompetencjach pedagogów*, [w:] *Wielokulturowość – międzykulturowość obszarami edukacyjnych odniesień*, A. Szerlag (red.), Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005, s. 184.

7 Prowadzące: Monika Miśkiewicz i Adrianna Stopka.

8 http://www.tekstowo.pl/piosenka,centrum_usmiechu,gruszka.html [dostęp 20.05.2015].

9 Prowadzące: Klaudia Jarmańska i Magdalena Konefał.

bowiem stereotypów – szczególnie tych, które wiążą się z subkulturami. Wszystkie uczestniczki projektu dały temu wyraz swoimi strojami.

Fot. 1. Grupa w czasie zajęć – 19 grudnia 2013 r.

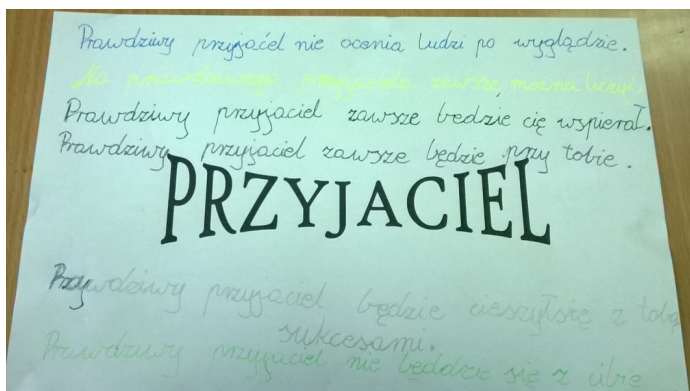
Źródło: zbiory własne.

Najważniejsze etapy tych zajęć, to: dyskusja (wywołana ekspozycją fotografii i strojów studentek) na temat wartości obecności przedstawicieli różnorodnych subkultur w najbliższym otoczeniu uczniów – odwołanie się do doznawanych przez nich emocji; etapowa ekspozycja i omawianie tekstu czytanki *Marek, Laura i paczki*; wspólne rozwiązywanie krzyżówki, której hasłem było pojęcie „akceptacja”, połączone z tłumaczeniem pojęć i związków frazeologicznych łączących się z tematyką zajęć. Warto, podkreślając niebagatelną rolę emocji towarzyszących tym zajęciom, przywołać niektóre wypowiedzi uczniów świadczące, między innymi, o niebywałej sile stereotypów i roli transmisji międzypokoleniowej w ich przekazywaniu. Próbując przedstawić własne rozumienie pojęcia „subkultura”, jeden z chłopców użył pogardliwego określenia „ziomki spod Biedronki”, kolejne dzieci zaś – bez skrępowań – zaintonowały przyspiewkę „Cracovia to stara k...”.

Trzecie zajęcia¹⁰, skoncentrowane wokół tematu „Jestem, jaka jestem/jestem, jaki jestem”, dotyczyły problemu samotności, choroby i spowodowanej nią odmienności fizycznej oraz przyjaźni. Ich główne etapy to: zabawa integracyjna „Lubię...; jest mi smutno, gdy...”; ekspozycja i omówienie czytanki *Rysiek*; mapa myśli „Przyjaciel”; praca plastyczna „Tworzenie kręgu przyjaciół”. Aby przybliżyć czytelnikowi przebieg tego dnia, warto zamieścić poniższe ilustracje.

Fot. 2. „Przyjaciel”
– mapa myśli

Źródło: zbiory własne.

Fot. 3. Krąg przyjaciół
– praca plastyczna

Źródło: zbiory własne.

10 Prowadzące: Katarzyna Stachoń i Kinga Kopacz.

Zajęcia te zakończone zostały wklejeniem do zeszytów – po uprzednim przeczytaniu i omówieniu – następującego morału:

Nawet gdy ktoś nie wygląda tak samo jak większość z nas, nie znaczy to, że mamy od niego stronić lub mu dokuczać. Ludzie różnią się urodą. Jeden ma duży nos, drugi ma piegi czy rude włosy i nic nie może na to poradzić. Gdy ktoś choruje i źle przez to wygląda, jest z tego powodu nieszczęśliwy. Nie powinno się sprawiać mu jeszcze większej przykrości. Pamiętajmy, w każdym człowieku kryje się piękny umysł i dobre serce, a to przecież najważniejsze.

Czwarte, ostatnie, zajęcia¹¹ stanowiły zaproszenie do refleksji nad różnorodnością rasową ludzi. Ich główne etapy to: wspólna charakterystyka rasy białej, żółtej i czarnej (z wykorzystaniem fotografii i prezentacji multimedialnej) wraz z wymienieniem przez dzieci znanych im przedstawicieli tychże ras (pojawili się, m.in., postaci Baracka Obamy, Kobe Bryanta, Whitney Houston, Jackie Chana, Bruca Lee); ekspozycja i omówienie tekstu *Kim, Alex i Elina*; uzupełnianie tekstu z lukami; praca plastyczna „Dzieci świata”. Przebieg i efekty wspólnej pracy ilustrują poniższe fotografie.

Fot. 4. Przyjaciele z różnych stron świata – wprowadzenie

Źródło: zbiory własne.

11 Prowadzące: Justyna Czajowska i Halina Daleka.

Fot. 5. Dzieci świata – powstawanie prac plastycznych

Źródło: zbiory własne.

Fot. 6. Dzieci świata – efekt końcowy

Źródło: zbiory własne.

Podsumowaniem i uogólnieniem niniejszych zajęć był tekst z lukami, samodzielnie uzupełniony przez dzieci:

Mieszkańców Azji nazywamy (Azjatami). W Ameryce są (Amerykanie), a w Afryce (Afrykanie). Australię zamieszkują (Australijczycy), a Europę (Europejczycy). I chociaż mamy różne (kolory) skóry, mieszkamy na jednej planecie – (Ziemi). Dlatego musimy się (szanować).

Można, a nawet powinno się – próbując podsumować zaprezentowany projekt – wskazać na pewne jego niedoskonałości, których dopatrzą się z pewnością wnikliwi i uważni czytelnicy:

- stosunkowo niewielkie zróżnicowanie metod pracy z dziećmi – choć wykorzystywane były elementy metod aktywizujących, takich jak burza mózgów czy mapa myśli;
- pojawiający się niekiedy wańkowiczowski „smrodek dydaktyczny” – ale (zdaniem studentek) nie zawsze dało się go uniknąć;
- operowanie być może zbyt trudnym aparatem pojęciowym – aczkolwiek, podążając za Wygotskim i jego strefą najbliższego rozwoju, nie powinno się obawiać takich działań;
- zbyt krótki czas trwania projektu, uniemożliwiający wnioskowanie o faktycznych zmianach w postawach dzieci i studentów – ale pierwszy krok został zrobiony.

„Nie można funkcjonować bez tożsamości, bez zintegrowanych postaw i wartości, stanowiących bardziej lub mniej jednolitą kompozycję wartości i postaw, związanych z identyfikacją z jedną, dwu lub kilkoma równocześnie kulturami. O tym, jaka jest treść i forma tej tożsamości, decyduje konfiguracja kultur w bliższym i dalszym kontekście, w jakim funkcjonuje jednostka. Tożsamość uniwersalizuje się równo z kulturą lub w ślad za jej przemianami, w zależności od tego, jak ona się zmienia pod wpływem innych kultur. W coraz większym stopniu o tym, co jest istotne dla tożsamości, decyduje nie przynależność do homogenicznej, jednolitej grupy kulturowej, lecz to, co łączy się pomiędzy nią a innymi, mieszczącymi się w sąsiedztwie jednostki” – twierdzi Tadeusz Paleczny¹². Wspólna praca – uczniów, studentów i moja – w opisanym projekcie stanowiła element wspierania tak pojmowanej tożsamości.

12 T. Paleczny, *Rodzaje tożsamości kulturowej w procesach globalizacji*, [w:] *Kim jestem? Kim jesteśmy? Antropologiczne i socjologiczne konteksty współczesnej tożsamości*, D. Czakon, M. Boruta, R. Hołda, R. Kantor (red.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2012, s. 36.

Koniecznym wydaje się również zwrócenie uwagi na fakt, że uczestnictwo w tym projekcie należy potraktować w kategoriach procesu nabywania przez kandydatów na nauczycieli edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej kompetencji międzykulturowych, rozumianych jako układ:

- kompetencji poznawczych – znajomość własnych wartości, norm, wzorców, stylów komunikowania się, wiedza o innych kulturach i nastawieniach wobec nich;
- kompetencji społecznych – umiejętność radzenia sobie w interakcjach z Innymi, rozwijanie empatii w kontaktach z odmiennymi kulturowo jednostkami;
- kompetencji działaniowych – sposoby analizowania własnej kultury i kultury Innymi, poznawanie uwarunkowań konfliktów kulturowych, obcowanie z Innymi¹³.

Zasadne jest także stwierdzenie, iż – w kontekście podjętych przez nas działań – mieliśmy do czynienia z edukacją międzykulturową, pojmowaną jako „proces oświatowo-wychowawczy, mający na celu kształtowanie rozumienia odmienności kulturowych – począwszy od subkultur we własnej społeczności aż po kultury odległych przestrzennie społeczeństw oraz przygotowanie do dialogowych interakcji z przedstawicielami innych kultur”¹⁴.

Bibliografia

- Grzybowski P.P., *Spotkania z Innymi*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2011.
- Markowska D., *Teoretyczne podstawy edukacji międzykulturowej*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1990, nr 4.
- Nikitorowicz J., *Od podmiotowości do międzykulturowości i z powrotem. Próba interpretacji niektórych perspektyw teoretycznych*, [w:] *W poszukiwaniu teorii przydatnych w badaniach międzykulturowych*, T. Lewowicki, E. Ogrodzka-Mazur (red.), Uniwersytet Śląski Filia w Cieszynie, Cieszyn 2001.
- Nikitorowicz J., *Funkcje współczesnej szkoły w kontekście wyzwań społeczeństw wielokulturowych*, [w:] *Wielokulturowość i problemy edukacji*, T. Lewowicki, A. Różańska, G. Piechaczek-Ogierman (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Cieszyn–Warszawa–Toruń 2012.
- Paleczny T., *Rodzaje tożsamości kulturowej w procesach globalizacji*, [w:] *Kim jestem? Kim jesteśmy? Antropologiczne i socjologiczne konteksty współczesnej tożsamości*, D. Czakon, M. Boruta, R. Hołda, R. Kantor (red.), Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2012.

13 Por. W. Żłobicki, *Wielokulturowość a szkoła...*, s. 189.

14 D. Markowska, *Teoretyczne podstawy edukacji międzykulturowej*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1990, nr 4, s. 109.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 maja 2014, Dz.U. poz. 803, Załącznik nr 2.

Tyszka A., *Rozmowa kultur*, [w:] *Komunikacja międzykulturowa. Zbliżenia i impresje*, A. Kapciak, L. Korporowicz, A. Tyszka (red.), Instytut Kultury, Warszawa 1995.

Żłobicki W., *Wielokulturowość a szkoła. O międzykulturowych kompetencjach pedagogów*, [w:] *Wielokulturowość – międzykulturowość obszarami edukacyjnych odniesień*, A. Szerląg (red.), Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005.

http://www.tekstowo.pl/piosenka,centrum_usmiechu,gruszka.html [dostęp 20.05.2015]

Teacher early childhood education wizard intercultural dialogue

(Summary)

The main duty of early school teachers who work in multicultural society is to promote intercultural dialogue. The very tenet of inclusive communication, i.e. communication which reconciles different cultures, is that it develops what we know as a third culture. Practical classes with second-form pupils in a primary school were used to create an educational environment promoting intercultural dialogue. This offered a new experience to both pupils and university students. The project involved a series of four integrated classes based on excerpts selected from "Spotkania z Innymi" by P.P. Grzybowski. Both subjects involved in the study drew on popular knowledge and their respective experiences to address issues such as fear of the Other, stereotypes and subculture, illness and loneliness, and racial and ethnic differences.

Keywords: teachers' duties in multicultural society, intercultural dialogue, inclusive communication, educational project.
